

2. Під час порівняння «ідеальних тренерів» групових та персональних програм було виявлено незначні розбіжності і в цілому, вимоги експертів до особистості «ідеального тренера» досить високі, що наглядно показує яким має бути тренер.

Список використаної літератури:

1. Зозуля О.В. Уявлення студентів різних спеціальностей про образ викладача фізичної культури / О.В. Зозуля, О.С. Гончаренко // Слобожанський науково-спортивний вісник : зб. наук. праць. – Х., 2007. – Вип. 12. – С. 344 – 348.
2. Еремін О.В. Професійні і особистісні якості викладача очима студентів / О.В. Еремін // Соціально-професійне самовизначення студента фізкультурного вуза : матеріали VIII Міжнародної наукової сесії. – Мінськ, 2005. – С. 87 – 93.
3. Петровская Т.В. Имидж спортивного тренера как феномен межличностного взаимодействия. Материалы международного научного конгресса: Спорт. Олимпизм. Здоровье. Том I. Молдова, Кишинев. 5-8 октября, 2016. – С.283 -287.
4. Петровська Т.В. Майстерність спортивного педагога: навч. Посіб. / Т.В. Петровська. – К.: НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2015. – 184 с.
5. Проценко Г. Визначення особистісно-орієнтованого стилю спілкування тренера в процесі тренувальної та змагальної діяльності юних волейболісток / Геннадій Проценко // Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Молода спортивна наука України. Вип. 12: У 4-х т. Львів: НВФ „Українські технології”, 2008. – Т. 1. – С. 270–275.

УПРАВЛІНСЬКІ, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Олена КОВТУН

Юлія ТЕРЕЩЕНКО

(Харків, Україна)

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ ТА ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ «ЕТИКО-АПЛІКАТИВНІ» ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

Анотація. Сучасна ситуація у професійному спорті позначається значним ступенем комерціалізації останнього, що певним чином деформує як вихідні стратегії досягнення результату (а також зовнішній «антураж» цих стратегій), так і саме уявлення про фінальну мету спортивної діяльності як такої. Разом із тим етика професійного спорту має ті ж самі проблеми, що й етичне підґрунтя для будь-яких інших галузей людської діяльності, якщо мова йде про розрив між загальними етичними принципами та їх ситуаційними аплікаціями.

Ключові слова: етика, аплікації етичних принципів, філософія спорту, професійний спорт, комерціалізація спорту.

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогодні очевидно є та обставина, що сучасна медійна явленість спорту навіть пересічну людину доволі (а іноді навіть занадто) часто занурює у вир суперечок та дискусій навколо питань, які прямо чи опосередковано торкаються етичної проблематики. Дійсно, то тут, то там ми чуємо зі спортивних медіа, як хтось порушив принципи «Fair play», застосовував по відношенню до опонента відбірний «Trash talk», порушував спортивний режим, вживав допінг тощо. У цьому зв'язку надзвичайно важливою видається спроба зафіксувати та прояснити контури основних складностей, які неодмінно очікують на будь-якого фахівця, якщо він так чи інакше змушений працювати у сфері спортивної етики на теоретичному або практичному рівні та розробляти методи оцінки подібних явищ у спорті разом із способами їх усунення. Мова, власне, йде про необхідність чіткої диференціації різних типів «етичних колізій» у професійному спорті та причин, які їх зумовлюють.

Мета роботи – окреслення двох базових шляхів продукування «етичної невизначеності» у полі професійної спортивної практики.

Завдання – дослідити найтипівіші способи теоретичної фіксації принципів спортивної етики та проаналізувати відповідні їм інтерпретації у межах так званої «філософії спорту».

Аналіз проблеми. Розробка даної проблематики с точки зору загальної етичної теорії здійснюється у текстах широкого кола видатних авторів минулого та сучасності, але враховуючи спортивну «специфікацію» етичної проблематики у межах даної роботи, ми звертаємося до розвідок таких авторів, як А. Г. Єгоров, О. Л. Жукова, М. А. Захаров, Ю. П. Зінченко, М. М. Ібрагімов, М. Я. Сараф,

А. Г. Тоневицький, В. В. Ягодин та ін. При цьому ми цілком усвідомлюємо відносну «локальність» досліджень цих авторів, але свою допоміжну та ілюстративну функцію у даному випадку вони цілком виконують.

Результати дослідження. Намагаючись розв'язати ключові питання спортивної етики ми стикаємось із загальними проблемами будь-якого етичного дослідження, якщо останнє прагне знайти ефективні виходи з рівня чистої теорії на рівень конкретної життєвої практики. Тут, знову ж таки, ми маємо справу із позірно парадоксальною ситуацією. З одного боку, яким чином ми можемо говорити про яесь розшарування всередині етичного знання взагалі? Чи не є етика, власне, тим, що називають «практичною філософією»? Тоді чому ми зупиняємося на ще якихось «практичних площинах», коли така філософська варіація і повинна бути тим типом знання, що надає нам орієнтири та необхідний інструментарій для виходу з будь-яких практичних ускладнень?

Ці питання не такі вже наївні, як може здатися на перший погляд. Дійсно, навіть якщо ми перебуваємо у межах практичної філософії, тобто роду теоретичного самоосягнення людиною свого «практичного» виміру буття, а отже всього того, що визначає її суспільну форму існування, ми все одно не маємо жодних шансів на те, аби оминати проблему «аплікації» (тобто – прикладення, застосування, проєкції) загальних етичних настанов на сферу повсякденного життя людини. При цьому така проблематичність несе у собі як конотації проблематики теоретичної, так і суто негативні семантичні призвуки, адже це дійсно і теоретична, і реальна життєва проблема водночас. Навіть за часів народження кантівської етики (цього надпотужного етичного «фундаменту») така проблематичність одразу зробила себе наочною і була зрозуміла вже сучасникам знаменитого німецького класика. Особливої критики кантівська етика зазнала у ХХ столітті і переважно – як раз з боку своєї «аплікативної» непристосованості. Справа тут полягає у тому, що не зважаючи на всю свою «категоричність», тобто, якщо інакше, – «простоту» та беззаперечність, моральні імперативи І. Канта абсолютно прозорі доти, доки вони не проєціються на площину конкретних обставин. І якщо для самого Канта ніяких проблем з цього боку виникнути не могло в принципі, адже «етична теорія» жорстко та однозначно карбується саме у «імперативах», тобто у «внутрішньоморальних» наказах, що мають («можеш, бо мусиш!») повністю зумовлювати вчинки людини без жодних «кроків у бік», то як для пересічних «дітей буденності», так і для багатьох сучасних практичних філософів ці настанови на локальному рівні не є беззаперечними.

У свою чергу, спорт як особлива сфера соціальної практики додає означеній проблематичності своєї власної специфіки. Так, загальні настанови для професійного спортсмена завжди мають конкретизуватися у вигляді певних норм поведінки, але при цьому є загальні етичні норми, які на рівні спортивної практики проєціються доволі безболісно. Приміром, із першим імперативом Канта немає ніяких складностей: «максима волі» спортсмена – спрямована на рівність умов, чесність, повагу, дотримання правил [1; 3; 8] – тут завжди легко проходить перевірку масштабом «сили всезагального законодавства». А ось до другого вже

є питання. Як бути у тому випадку, коли людина приносить себе у жертву заради спортивного результату? Виходить, що самого себе професійний спортсмен (на відміну від людини, що займається спортом «для здоров'я») розглядає саме як засіб для досягнення цілі. Але ж така жертвність може трактуватися і як форма «гіпергуманізму». Тобто як гранична спроба реалізувати людиною у собі «людське» як таке, нехай і через власну жертву: жертву тіла, долі та життя. А це вже буде, радше, крок у бік ніцшеанської «позаморальності» з її прагненням «долання» сучасної людини [див.: 2; 6; 8].

До деформування «етичної прозорості» сучасного професійного спорту долучається також і комерціалізація спортивних практик. При цьому ми не будемо зараз говорити про те, добре це, чи погано. Розглядаємо наразі конкретну ситуацію. Якщо спорт трансформується у бізнес-сферу, то це накладає на цю форму соціальної практики особливу специфіку. Це вже буде особлива соціально-економічна інституція, у структуру якої закладаються свої критерії ефективності: тепер вже не тільки спортивні, але й економічні (і не завжди, як показує практика, вони йдуть у абсолютно нерозривній зв'язці).

З іншого боку, якщо звернутися до таких рецепцій «філософії тілесності», як, скажімо, «філософія спорту», яка розробляється, зокрема, і в українському науковому просторі [4; 5], то ми можемо знайти вказівку на те, що спортивна сфера може розглядатися як «онтологічний зріз» загального способу буття того чи іншого соціуму взагалі. І етичний вимір спортивної сфери тут не може бути ізольованим від того, що відбувається у суспільстві в цілому. Це тягне, зокрема, і питання про «політичну чистоту» спорту. Як це можливо, якщо онтологічні умови суб'єкта, згідно із таким «спортософським» поглядом, репрезентуються у практиці його спортивного «самовиразу»? Чи може його «егологія» бути у цьому випадку вибірково «рафінованою» та «чистою»? Спортивний «агон», як і політичний, – це *відкритий* простір «боротьби без крові». То чи не буде його «очищення» означати «ізоляцію», що призведе до втрати спортом своєї «агонально-катарсичної» функції у культурі? З іншого боку, чи не буде також помилкою однозначно і жорстко вимагати аплікації загальних етико-спортивних настанов на сферу професійного спорту, окремі види якого вже просто неможливі у своєму існуванні як цілком «позабізнесові»? Можливо, певні настанови треба нюансувати у їх «аплікаційній» формі? Скажімо, встановлюючи межі, до яких позірно «аморальна» поведінка спортсменів, тренерів та інших спортивних функціонерів може мати місце як елемент рекламної театральності, не порушуючи при цьому базового етичного підґрунтя спортивної діяльності в цілому, як на це вказують окремі фахівці [див.: 7].

Мова, зокрема, йде про всім відомі приклади, коли певні функціонери з метою каталізування вболівальницької уваги (а отже – і збільшення прибутків) навмисно створюють зі спортсменів або команд опозиційні пари спортивних «антагоністів» та «протагоністів». Тоді весь процес підготовки до змагань та самі змагання трансформуються у драматичну виставу боротьби добра зі злом. Після якої, втім, дуже часто той, хто грав роль «поганого хлопця», все одно (згідно із базовим етичним принципом поваги до суперника) тисне йому руку та дякує

вболівальникам та глядачам, виявляючись не таким вже й поганим (що не заважає у новому циклі такої «вистави» знов розігрувати цю роль).

Висновки. Отже, у результаті нашої компактної розвідки ми з'ясували, що серед найголовніших чинників, відповідальних за стан «етичної невизначеності» у царині професійного спорту, найпомітніше дають про себе знати дві. Першу з них умовно можна назвати «загальноаплікативною», адже вона є локальним випадком добре відомої у практичній філософії проблеми, пов'язаної зі складністю пошуку і прескрипційного виразу «проміжних ланок» між загальними етичними настановами і суто практичними, ситуаційними вказівками. У даному випадку таке ускладнення лише набуває певної галузевої специфіки, вчергове демонструючи проблематичність та недостатню визначеність таких спортивно-етичних настанов, як «слідування внутрішнім моральним принципам» [див.: 1] відносно конкретних змагальних практик.

Іншим фактором, що активно наразі впливає на затирання вихідних спортивних-етичних принципів, є майже тотальна комерціалізація професійного спорту. Комерціалізація та супутня їй «медіатизація» процесів спортивного «агону» та його «параспортивних» сфер призводить до того, що на рівні спортивної «телеології», якщо можна так сказати, тобто на рівні встановлення цілей та підтримання відповідної мотивації для спортивної діяльності відбувається дифузія суто спортивних задач із завданням максимізації економічної ефективності того чи іншого спортивного проекту. І ми далекі від того, аби надавати якусь критичну оцінку такій ситуації, адже те, чого насправді, як нам здається, дійсно вимагає така ситуація, так це раціонального перевизначення меж «спортивності» або «неспортивності» поведінки учасників змагань, якщо йдеться про її зовнішній, «театралізований» аспект і не зачіпає насправді фундаментальних етичних засад спортивної діяльності. Адже, як про це говорять новітні «філософсько-спортивні» теоретичні віріації [див.: 4; 5], спорт є однією з форм екзистенціального «здійснення» людини, а отже всі її «онтологічні умови» органічно «входять» у цей процес «самоздійснення». Саме тому штучна «рафінація» спортивної сфери від соціально-економічного та навіть соціально-політичного «навантаження» видається наразі справою проблематичною і навіть зайвою, якщо вона перебільшує свою роль «етичного запобіжника» для випадків дійсно неприпустимих форм неспортивної поведінки.

Список використаної літератури:

1. Бакал Д. С. Большая олимпийская энциклопедия / Д. С. Бакал и др. – М. : Эксмо, 2008. – 586 с.
2. Жукова О. Л. Акмеология физической культуры и спорта / О. Л. Жукова. – Екатеринбург : ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2004. – 122 с.
3. Егоров А. Г. Фэйр Плэй в современном спорте / А. Г. Егоров, М. А. Захаров. – Смоленск, 2006. – 186 с.
4. Ібрагімов М. М. Феноменологія «тілесного досвіду» у фізкультурно-спортивній експлікації / М. М. Ібрагімов // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2013.